

18. Сивокінь Г. „Самотожність письменника” як методологічна пропозиція // Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства. Колективна монографія / Відп. ред. Г.М. Сивокінь. – К.: Українська книга, 1999. – С.6-21.
19. Созина Е.К. Категория автора в постфиналистскую эпоху // Проблема автора: онтология, типология, диалог. Литературоведческий сборник. – Донецк: ДонНУ, 2006. – Вып. 25. – С.90-112.
20. Ткаченко А. Між Хаосом і Космосом, або у передчутті неоструктуралізму // Слово і час. – 2000. – №2. – С.11-15.
21. Федоров В. Автор як онтологічна проблема // Слово і час. – 2003. – № 10. – С. 55-58.
22. Фізер І. Чи така смерть автора? (Ретроспективний погляд на тему, що не хоче зникнути) // Слово і час. – 2003. – № 10. – С.50-55.
23. Фрайзе М. После изгнания автора. Литературоведение в тупике? // Автор и текст. Сборник статей / Под ред. В.Марковича и В.Шмида. – СПб: Изд-во СПб ун-та, 1996. – Вып. 2. – С.25-32.
24. Фигут Р. Автор и драматический текст // Автор и текст. Сборник статей / Под ред. В.Марковича и В.Шмида. – СПб: Изд-во СПб ун-та, 1996. – Вып 2. – С. 53-83.
25. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.
26. Фуко М. Що таке автор? // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С.444-455.
27. Intertextualität: Formen, Funktionen, anglist. Fallstudien / Hrsg. von Broich U., Pfister M. – Tübingen, 1985. – XII. – 373 S.
28. Lindsay A. Death in the FUNhouse. John Barth and Poststructuralist Aesthetics. – N.Y.: Peter Lang, 1995. – 176 p.

SUMMARY

This article is an attempt to underline the general vector of overthinking by humanitarian thought of the XIX-XX century period, the most discussed in literature-theoretical practice the problem - author

Key words: author, scripiter, subject of writing, author's function, „ bipolar unity”.

Вероніка ЧОТАРІ

© 2009

Науковий керівник д.філол.н, проф. Лановик М.Б.

СПЕЦИФІКА РЕЦЕПЦІЇ КНИГИ ПСАЛМІВ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЄВРОПИ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розкриттю проблеми входження біблійного жанру псалма у європейський літературний простір та його трансформації в різних культурно-історичних умовах. Окреслено специфіку національного перепрочитання псалмової лірики в окремих європейських літературах. Простежено вплив біблійного псалмового дискурсу на становлення візантійської гімнографічної традиції.

Ключові слова: біблійний псалом, літературний псалом, жанр, національна література, контекст, рецепція, адаптація.

Адаптація Книги Псалмів у європейському просторі розпочалася задовго до приходу новозаповітного віровчення на європейські землі. У літературі раннього християнства рівновага між формою та змістом була надто порушена на користь останнього. Дидактична спрямованість творів часто обмежувала поетичні можливості її авторів, позаяк у культурному просторі того часу будь-яке культивування стилістичних елементів розцінювалось як вдавання до непотрібних прикрас. Тлумачення Святого Письма велося, передусім, з гомілетичних позицій, тому переробки книг Біблії переслідували повчальну мету. Поряд із дидактичним трактуванням Святого Письма широкого розголосу в середині II–III ст. н. е. набувало псалмоспівання при міських, «соборних» храмах та монастирях, де згодом склалося та розвинулося добове коло молитов богослужіння. У його основі було покладено саме поезію Книги Псалмів. Інколи до сакральних віршів додавалася

авторська творчість священнослужителів, яка з часом або набувала канонічного статусу, або вилучалася.

Більшість творів ранньохристиянського періоду була спрямована на висвітлення власних теологічних думок: різноманітні тлумачення та парафразування Святого Письма (Книги Псалмів, зокрема) створювалися з метою утвердження богословських позицій авторів. Часто таке теологічне філософствування ставало причиною виникнення еретичних вчень, послідовники яких відходили «від простоти й чистоти, що в Христі» [II Кор. 11: 3]. Однією з таких течій було аріанство. Назва походить від імені священика з м. Александрії – Арія (256–†336). Заперечуючи церковне розуміння єдиної суті Трійці, його послідовники применшували значення та статус Ісуса Христа як Сина Божого. На Нікейському соборі (325 р.) аріанство було визнане за ересь і остаточно засуджене християнською церквою. Однак вчення продовжувало своє існування, і розквіт його в Римській Імперії припадає на IV ст. н.е. Саме в той період поет Арій написав і видав збірку пісень «Талія» (уже сама назва фіксує зв'язок із традицією античної Греції), в якій у доступній для простого люду формі подав власні теологічні міркування. Покладені на народні мотиви, ці еретичні твори швидко ввійшли у вжиток і поширилися на Заході, а єп. Мілан Авксентій увів їх у церковну літургію. Природно, що такий розвиток подій викликав резонанс у богословських колах і Заходу, і Сходу. Як зазначав св. Григорій Богослов, «Якщо у еретиків є нові псалтирі... то і ми будемо звіщати псалми, і будемо писати їх багато» [Цит. за: 11]. Вважається, що церковна гімнографія цього періоду виникла, власне, як протиставлення до гімнів гностиків та аріан.

На Сході одним із перших поетів, хто вдався до такого «теологічного змагання», послуговуючись біблійною Книгою Псалмів, був преп. Єфрем Сирін, автор численних проповідей, молитов, православних гімнів, екзегетичних голімії та тлумачень Святого Письма. Більшість творів автора мають поетичну, метричну форму. Сирійське віршування базується не на чергуванні довгих / коротких голосних, а виключно на їх кількості; довгі голосні за тривалістю звучання не відрізняються від коротких, однак слова чітко діляться на склади, що створює ритм мовлення. Поряд із цим сирійська поезія використовує засіб, подібний до паралелізму в єврейській поезиці. «Псалтир» преп. Сиріна написаний у відповідь на псалми гностиків Вардесана (Бар-Дашайна) та його сина Гармонія, які, продовжуючи традицію Арія, створили повний сирійськомовний цикл псалмової поезії та мелодії до своїх творів. Цікавою в цьому контексті видається думка Феодорита, який зазначав: «Так як Гармоній та Вардесан ще раніше створили деякі пісні, і через поєднання нечестя з приємним наспівом приносили задоволення слухачам, ведучи їх до загибелі, то Єфрем, запозичивши у них гармонію наспіву, приєднав до нього своє благочестя, і цим надавав слухачам і приємне, і корисне повчання» [Цит. за: 11]. Тексти християнських гностиків не збереглися, але саме вони заклали підвалини гімнографічної творчості. Збірка псалмів преп. Сиріна складається із 150 поезій, які згодом були поділені на 20 кафізм, кожна з яких – на 3 слави. Початок кожної кафізми містить догмат, а закінчення – повчання, «уроки життя». Умовно ці тексти можна поділити на дві групи: до першої групи належать поетичні зразки, призначені для виголошування, декламації (*metre*); до другої – для хорового виконання під акомпанемент арфи (*mad(h)ruse*). Поетика творів відповідає загальному дидактичному характерові сирійської поезії цього періоду та уможлиблює долучення теологічних мотивів до псалмової поезії. У такій віршовій формі преп. Єфрем Сирін сперечався з еретиками та піснеславив Бога. Очевидно, що, переспівуючи псалми, автор переслідував не стільки літературну, естетичну, скільки теологічну, богословську мету.

На Заході до переробки цілої Книги Псалмів у IV ст. н.е. вдався єп. Аполлінарій Лаодикійський. Характерною рисою його творів є застосування до біблійного тексту типу віршування гомерівських поем. Псалмові переробки Аполлінарія написані гексаметром, що було поширеним явищем у час переходу від Античності до Середньовіччя. Саме тоді з'явилися такі переклади Нового та Старого Заповітів, які поєднували риси давньоєврейської та грецької поезици. Проте, як зазначає А. Спасський, біблійний текст, переймаючи риси елліністичної поезици, втрачав притаманну йому глибину висловлювання й силу релігійного почуття, десакралізуючись та перетворюючись на риторичну декламацію [9, с. 446]. Спроба поєднати непоєднане – духовний зміст, яким наповнені єврейські псалми, та античну форму висловлювання язичників – стала причиною профанації поезії Святого Письма. За твердженням С. Аверінцева, такі намагання з позиції сучасного читача розцінюються доволі негативно, адже «біблійні реалії часто стають загадкою у присутності гомерівських мовних зворотів, і навпаки –

античні звороти мовлення стають загадкою в присутності біблійних реалій; одне одивне інше» [3, с. 153].

Ще одним богословом, який здійснив творче переосмислення Книги Псалмів, був св. Амвросій Медиоланський (†397). Написані ним гімни виявляють тісний зв'язок з біблійною поезією, адже автор послуговувався саме сакральним джерелом, мистецьки опрацьовуючи його основні теми та мотиви. Твори автора позначені легкістю та доступністю сприйняття, що уможливило їх поширення, усне і писемне передання аж до сьогодні. Св. Амвросій є автором великої кількості літургійних гімнів (вважається, що у тому числі й найпопулярнішого гімну латинської церкви – «Te Deum laudamus» («Тебе, Бога, хвалимо»)), через що по праву визнаний творцем латинської гімнографії. Добротна музична освіта і природні задатки дозволили йому стати реформатором церковного співу, він увів у західну церковну традицію жанр антифону. З іменем св. Амвросія Медиоланського пов'язують також запровадження особливого амвросіанського літургійного обряду, який до сьогодні використовується в Міланській єпархії.

Рецепція псалмової поезії у європейському культурному просторі здійснювалась і через різноманітні богословські тлумачення та потрактування. До роз'яснення Книги Псалмів зверталися проповідники та Отці Церкви, серед яких св. Афанасій Великий, преп. Максим Ісповідник, св. Василій Великий, св. Іоанн Златоуст, преп. Ісідор Пелусіот, преп. Єфрем Сирін, Феодорит Кіпрський, Єсевій Памфілійський, св. Григорій Нисський, Ісаак Сирін, Нікон Іраклійський, Кирило Єрусалимський, Григорій Амирський, св. Григорій Кесарійський, Іоанн Дамаскін, єп. Єрусалимський Тимофій, Юстин Філософ, єп. Северіан, Афанасій Синайський, Феоній Єрусалимський, старець Афачеський. Повне зібрання потрактування Книги Псалмів цими богословами містить рукопис «Тлумачний Псалтир», який зберігається у приватній колекції колишнього наставника Єкапільського храму старообрядної общини у Латвії Василя Волкова.

Серед ранніх роз'яснень біблійної поезії відомі також герменевтичні тлумачення Книги Псалмів Климента Александрійського (збережені лише в цитуванні іншими авторами), Климента Орігена та Іларія Пиктавійського («Роздуми на псалом СXXX» [10]), яких вважають основоположниками інтерпретації Святого Письма в патристичній ексегетиці. Латинська традиція залишила нам праці Ієроніма (переклад Біблії латинською мовою – Вульгати та передмови до деяких її книг) і Августина, зокрема його «Скорочений Псалтир Святого Августина» [2], що є своєрідною мистецькою переробкою сакральної збірки, та «Тлумачення» на окремі тексти псалмів, зокрема Пс. 130 [10].

Наприкінці Донікейського періоду завершується дидактичний період християнської літератури візантійської традиції та зароджується практика тайних молитов, яка уже в VIII ст. н. е. набула загального поширення. VI–VIII ст. н. е. характеризуються бурхливим розквітом гімнографії, яка із занепадом проповіді стала могутнім засобом впливу на масову свідомість. Проповідь у богослужінні поступово зникла, на її місце приходило славослів'я. До цього часу християнське віровчення уже набуло державного статусу. Корені Візантійського (і зокрема старослов'янського) гімоскладання сягають творчості монахів-піснеспівців сер. V ст. н. е.; саме вони започаткували церковне використання жанрів тропаря та кондака. Поступово втрачаючи початковий зв'язок із псалмовою поезією, генетичні утворення церковного поетичного мистецтва набували самостійності, аж до повного виокремлення у пласт релігійної богослужбової (церковної) літератури. В. Карцовнік вказує на існування двох тенденцій у розвитку музичного оформлення богослужінь у ранньохристиянський період: перша виявилась у пристосуванні канонічних текстів до іншомовного середовища з метою навернення язичників. Досягнення цієї мети здійснювалося через переклади Старого Заповіту і використання специфічної речитативної традиції відтворення священних текстів – псалмодування (рос. – «псалмодирования»). Друга тенденція, на думку дослідника, виявилась у появі гімнографії як «результаті вільної (в певній мірі) музичної творчості, яка засновується і на біблійній традиції, і на поетичній спадщині античного світу» [7, с. 25].

Гімнографічна традиція превалювала у практиці Східної церкви (грецької, сирійської, коптської, грузинської) вже з перших століть християнства. На латинському Заході аж до IX–X ст., коли починається відродження складання гімнів латинською мовою (поява тропарів, секвенцій), практично єдиною загальнопоширеною формою «омузичнення» літургійного тексту була псалмодія, яка в Середньовіччі виходить за межі традиції речитативного озвучення виключно біблійних псалмів. Власне псалмодія стає одним із основних принципів, які регулюють взаємозв'язок музики і слова [14].

Жанрова система східнохристиянської гімнографічної традиції вклячає в себе сукупність піснеспівів, які виконують під час літургії, й охоплює близько семидесяти жанрів і жанрових різновидів. Формування генологічної системи гімнографії відбувалося паралельно зі становленням та впорядкуванням головних циклів богослужіння. Супроводжуючи обряди і заповнюючи проміжки між читанням священних текстів, піснеспіви підпорядковувалися внутрішнім закономірностям і багаторівневій взаємодії компонентів літургії. Поряд з ускладненням структури богослужіння відбувається поступове розширення жанрових масштабів, об'єднання простіших жанрових зразків у більш складні, у результаті чого виникають нові синтетичні генологічні утворення. Наприклад, з початкових коротких приспівів до віршів псалмів розвинулися такі жанри, як антифон, алілуарій, прокимен, відомі та поширені впродовж перших століть християнства. Близько III ст. н. е. поєднання найуживаніших молитовних прохань спричинило виникнення жанру ектенії. Починаючи з IV–V ст. н. е. (час виникнення тропаря), формування генологічних утворень церковної гімнографії охоплює тексти і способи їх мелодійної організації.

Вершиною еволюції гімнографічної жанрової системи стала поява у VIII ст. н. е. канону, складного нашарування церковних піснеспівів, який включав у себе і прості (седален, сетилен, експастиларій), і синтетичні жанри (ектенія). Таким чином, наприкінці VIII ст. спостерігається перший жанровий синтез структур літургії. Правила богослужінь та порядок застосування в них гімнографічних генологічних утворень неодноразово змінювалися, відтак окремі жанри занепали і вийшли з ужитку, інші – зайняли стійкі позиції в літургії. Загалом панорама розвитку слов'янської гімнографії у східнохристиянському контексті умовно поділяється на такі етапи: 1) III ст. н. е. – вироблення основних критеріїв богослужіння нового типу, переосмислення давньоєврейських піснеспівів (псалмів, пісень пророків), зародження жанрів церковної літератури (антифон, седален, славослів'я); 2) кінець III–VI ст. н. е. – активний процес жанротворення, виникнення ектенії, тропаря, кондаку, стихири, іскосу; зародження і поширення різних типів літургії (Візантійська, Мозарабська, Амвросіянська літургії); 3) VII–XII ст. н. е. – період жанрового синтезу, формування акафісту, канону; 4) кінець XIV–XV ст. н. е. – наступна хвиля синтезу церковних генологічних утворень; зародження жанру полілеї [6].

Вплив сакральної Книги Псалмів на богослужбну практику раннього християнства був настільки сильним, що гімни часто іменували «саморобними псалмами» (Psalmi Idiociti) на противагу біблійній псалмовій поезії [8, с. 466]. У процесі історичного поступу жанрової системи гімнографії склалося кілька груп піснеспівів, які можна класифікувати за принципом типологічних сходжень: а) псалми і похідні від них жанри; б) стихирно-тропарні жанри; в) кондак, іскос, акафіст; г) канон; д) молитовні жанри. Формування та розвиток церковної літератури з біблійних псалмів проходив такі стадії: сакральні тексти Книги Псалмів → вільне комбінування вибраних рядків (іноді віршів) певного псалма (антифон, полілея) → синтез псалмових віршів з новими жанрами (міжпсалмія, седалнь) → позалітургійний поетичний переклад / переспів псалмової поезії з використанням принципово нових типів віршування. Остання група творів – позалітургійне, мистецьке опрацювання тем і мотивів Псалтиря – є сферою нашого особливого зацікавлення, адже власне на її основі виникли літературні форми рецепції Книги Псалмів. Примітно, що жанрова система Візантійської літургійної гімнографії з кінця XVII ст. н. е. майже не зазнавала зовнішніх впливів, залишаючись замкнутою системою, вона зберегла основний фонд творів. Натомість західна традиція під впливом Реформації та Контрреформації суттєво розширила межі жанрового канону церковної літератури. Протестантські рухи, які набули широкого розмаху в Європі, спонукали Католицьку Церкву «надати поетові повну свободу в цій сфері» [1, с. 191]. Відтак католики та протестанти вдавалися до написання нових піснеспівів та гімнів, тоді як православні переспівували власне сакральні першоджерела.

У протестантизмі доволі рано з'явилися церковні пісні народною мовою. Наприклад, німецькомовні «лайзи» були відомі ще до Реформації. Із часів перекладу Святого Письма на національні мови (доба Відродження) Книга Псалмів стала предметом наслідування в європейських літературах. Набув поширення ліричний жанр – поетичний переспів псалмів, який сприяв утвердженню національної релігійно-філософської лірики в різних культурах. Так, перша половина XVI ст. ознаменувалася появою багатьох пісенників та збірок духовної поезії. Наприклад, у 1542 р. у Генфі вийшла збірка «Форми молитов і духовних пісень» («La Forme des Prieres et Chants ecclesiastiques»), яка містила 39 переробок псалмів, 32 з яких належать Клементу Маро. Після смерті поета його працю продовжив Маро Теодор Беза, і в 1562 р. Генфський співаний псалтир був перекладений повністю. Амвросій Лобмастер здійснив переклад Генфського

співаника німецькою мовою, зберігаючи мовний ритм, римовану організацію та мелодії до текстів. Тріумф церковної пісні у протестантів активізував подібну діяльність у середовищі католиків: уже в 1537 р. з'явився пісенник домініканця Міхаеля Феґе, а в 1567 р. вийшли «Духовні пісні та псалми» Йоанна Лайзентріта. У 1582 р. Каспар Уленберг видав збірку «Псалми Давидові». Розквіту барокової церковної пісні сприяли євангелістський пастор Пауль Гепард та єзуїтський священник Фридрих Шпее з Лангенфельду (Ангелус Сілезіус). Однак переробки псалмів у протестантів та католиків мали різне призначення. Так, для перших вони виконували богослужбову роль, для других – були не стільки офіційним літургійним співом, скільки поетичними та композиторськими творами.

«З часів Середньовіччя звернення поетів до Псалтиря здебільшого актуалізується в тих країнах, де національна мова, словесність (насамперед лірична поезія), літературний вірш перебувають у стадії пошуку, формування, як це, зокрема, відбулося в різних європейських літературах» [5, с. 87]. Мистецьке опрацювання Псалтиря випереджалося перекладанням цієї книги Святого Письма національною мовою. Показовою у цьому зв'язку постає специфіка входження та трансформації жанрового канону псалмової поезії в культурно-мистецький простір найбільших європейських країн.

Становлення псалмової традиції в *літературі Великої Британії* датується IX ст., коли Августин Кентерберійський переклав невелику частину збірки біблійної поезії. «Psalterium Aurum» св. Галля (St. Gall) став першим повним перекладом Книги Псалмів англійською мовою. У XIV ст. Дж. Уікліф здійснив повний англійський переклад Святого Письма з Вульгати. Протестантська Реформація вимагала, щоби Біблія була перекладена доступною народною мовою, що стало причиною виникнення великої кількості перекладів окремих її книг, однак жодна інша частина Святого Письма не була стільки разів перекладена англійською, як Псалтир. Під впливом німецькомовних варіантів М. Лютера, Еразма Ротердамського та Дж. Уікліфа у XVI ст. виникли переклади У. Тіндейла, М. Кавердейла, Т. Метьюса та інших.

Літературне засвоєння біблійної поезії в англійській літературі бурхливо розвивалося упродовж XVI–XVII ст. Майже кожен письменник цієї епохи звертався до Псалтиря, перекладаючи, переспівуючи сакральну книгу чи посилаючись на неї. Різноманітні адаптації, коментарі, цитування та алузії на Книгу Псалмів присутні не лише в поетичних текстах письменників, а й у драмах (В. Шекспір) та прозових творах (Ф. Бекон, Дж. Сенді та інші). Поети та державні діячі використовували псалмові переробки для вираження власних політичних (Дж. Б'юкенен) чи світоглядних (Дж. Герберт, Ф. Бекон, Ф. Сідней) позицій.

Своєрідною «антологією» літературних псалмів вважається збірка найкращих переробок псалмової поезії понад 25 авторів «Книга Псалмів Поетів: Повний Псалтир представлений двадцяти-п'ятьма поетами від шістнадцятого до двадцятого століть» («The Poets' Book of Psalms: The Complete Psalter as Rendered by Twenty-Five Poets from the Sixteenth to the Twentieth Centuries») за редакцією Лоуранса Відера (Laurance Wieder) [15], куди увійшли переспіви всіх 150 сакральних текстів поетами XVI–XX ст., серед яких Дж. Мільтон, Ф. Бекон, Ф. Сідней, Р. Бернс, Дж. Холл, Кр. Смарт та інші.

Із початком XIX ст. жанр псалма в англійській літературі значно трансформувався. З'явилися наслідування Книги Псалмів із долученням нових елементів на рівні поезики. Згодом із поширенням феміністичних ідей на Заході поетеси Великої Британії XX–XXI ст., послуговуючись сакральним першоджерелом, виражають свої погляди на місце і роль жінки у суспільстві. Наприклад, поезії Джуді Бут (Judy Booth), зокрема «Двадцять третій псалом для жінок» («The Twenty-third Psalm for Women»), переспіви Міккі Сіммс – «Псалом для нашого часу» (Micki Simms – «A Psalm for Our Time») та Деббі Пелман – «Пісня для хоробрих жінок» (Debbie Perlman – «A Song for Courageous Women») – це «власне жіночі» голоси псалмової традиції.

Книга Псалмів у *німецькій літературі* спричинила доволі великий резонанс. Перші рукописні переклади Псалтиря в цій країні датовані VIII–IX ст. Однак «найвідомішими стали протестантські переклади. Їхня поява базувалася на уявленні про принципову можливість і необхідність для кожного віруючого християнина читати і розуміти Слово Боже рідною мовою» [4, с. 86]. З поширенням ідей Реформації псалмова поезія увійшла в літературний німецькомовний світ. Взірцевим перекладом народною мовою стала праця М. Лютера, здійснена з оригінальних біблійних мов – давньоєврейської та грецької. «Онароднення» Святого Письма спричинило актуалізацію біблійних мотивів і рецепції Книги Псалмів у культурному просторі Німеччини, ідеї псалмоспіву у своїй творчості опрацьовували М. Опіц, П. Флемінг, А. Грифіус та інші.

Фундаментальним дослідженням трансформації жанру псалма в німецькій літературі є монографія П. Конрада «Псалми від експресіонізму до нашого часу» («Psalmen vom Expressionismus bis zur Gegenwart») [13]. Автор здійснив спробу класифікувати жанрові різновиди літературних обробок псалмів. Так, він виокремив такі групи псалмових переробок: 1) псалми єврейських авторів, які долучали елементи своєї культури до поетичних творів (Неллі Загс, П. Целан); 2) псалми неєврейських авторів (Г. Тракль, Т. Бернард); 3) антипсалми та псалмопародії (Б. Брехт); 4) псалми природі, в яких оспівується і звеличується її краса; 5) політичні псалми (Е. Кардинал); 6) псалми на псалми (Єва Целлер, А. Юре); 7) псалми християнських авторів (Е. Егіманн, Р. Шрьодер); 8) псалми діалектами (В. Габерманн, К. Марті). Рецепція псалмової поезії у ХХ ст. в німецькій літературі, як і в західноєвропейській традиції загалом, проходить під егідою індивідуалізації та втрати зв'язку з біблійним першоджерелом.

Подібним чином відбувалося входження псалмового тексту в літературу Франції, де з поширенням ідей протестантизму набуло широкого розмаху літературне засвоєння тем і мотивів Святого Письма. Уже в 1539 році з'явилась анонімна праця під назвою «Деякі псалми та духовні пісні покладені на музику» («Aulcuns pseaulmes et cantiques mis en chant»), яка включала 21 переробку псалмів, 14 з яких належали К. Маро і 5 – Ж. Кальвіну. Пізніше псалмову тематику опрацьовували такі письменники, як Франсуа Депорт, Фернандо де Еррера, П'єр Корнель, Луїс де Леон, Франсуа де Малерб, Клеман Маро, Онора де Ракан, Жан Батист Руссо.

У традиційно католицьких країнах (Іспанія, Італія) рецепція Книги Псалмів відбувалася переважно в руслі власне літургійному. Актуалізація псалмових мотивів проходила у тісному взаємозв'язку з розвитком музичного мистецтва. У XV ст. на основі біблійних піснеспівів розвинулося чимало жанрів церковного хорового виконання. Спочатку в Італії вони витримувалися у простому гомофонному складі, набувши згодом форми фобурдону. Згодом виникли поліфонічні форми псалмоспіву із залученням музичного інструментального супроводу та елементів концертного стилю. Великий вплив на розвиток музичного жанру псалмів справили італійські композитори Дж. Габріелі, К. Монтерверді, Палестріна.

Особливого розквіту літературний жанр псалма в Італії та Іспанії набув у XVII ст. Католицькі письменники, щоби дорівнятися до своїх протестантських сучасників, майстерно та довшено переспівували тексти сакральної поезії. Серед найвідоміших переробок біблійних псалмів італійськими та іспанськими поетами – твори Хосе де Вальдів'єльсо, Лопе де Вега, Жуана дель Енсіна, Фернандо де Еррера, Фрайя Луїса де Леона та інших [12].

У східнослов'янському просторі жанр поетичного переспіву псалмів зародився в часи бароко (XVII ст.), хоча сакральна поезія Псалтиря руському читачеві була відома і близька набагато раніше. У Російській імперії псалмові переробки набули розквіту упродовж XVIII ст. та стали невід'ємною частиною творчості Г. Державіна, М. Ломоносова, І. Лопухіна, В. Майкова, Ф. Прокоповича, Н. Шатрова. Повний переспів Книги Псалмів здійснили Н. Гребнев, протоієрей Гавриїл Палатський, О. Сумароков, В. Тредіаковський, П. Яхонтов.

Останні десятиліття позначилися значним зацікавленням науковців Росії біблійною поезією, що спричинило появу чималої кількості антологій, серед яких чільне місце посідає серія «Русская духовная поэзия». Цикл складається з трьох частин: I – «Пророк: Библейские мотивы в русской поэзии» – знайомить читача з лірикою на біблійну тематику від В. Тредіаковського до О. Пушкіна; II – «Час молитвы: Библейские мотивы в русской поэзии» – представляє духовну творчість поетів XIX ст.; III – «Голгофа: Библейские мотивы русской поэзии» – містить релігійні поетичні твори XIX–початку XX ст. Значну частину антології займає саме псалмова поезія. Однак видання, яке так повно репрезентує російську біблійну тематику, не містить ні коментарів до текстів, ні вступної статті, яка б характеризувала цей особливий пласт лірики. Серед поетів кінця XIX–XX ст., які творчо осмислили Книгу Псалмів, варто назвати С. Аверінцева, К. Бальмонта, В. Брюсова, Віру Горт, О. Новака, Ф. Сологуба.

Окрім згаданих вище європейських письменників до поетичної переробки та інтерпретації псалмів зверталися й такі, як: Я. Любельчик (Білорусь), Т. Кінго, А. Арребо (Данія), митр. Молдавський Досифій (Молдова), М. Рей, В. Врубель, А. Тржецевський, Я. Кохановський, М. С. Шажинський (Польща), Б. Балашши (Угорщина), М. Агрікола (Фінляндія).

Історія адаптації псалмів на українському (слов'янському) ґрунті починається з перекладів, здійснених Кирилом і Мефодієм у II половині IX століття. Ці твори входили до різного типу збірників: тріодей, міней, Октоїха, Часослова, Гребника. Антологією гімнів можна вважати «Богогласник» (Почаїв, 1790). За киеворуської доби Псалтир не лише використовувався під час

служби у храмі, а й був підручником для учнів, інтертекстуальною основою ораторсько-повчальної прози, літописів, агіографій. Традиція навчання читання за Псалтирем існувала аж до XIX ст. У повсякденному житті читання Книги Псалмів використовували для зцілення хворих на невиліковні та психічні хвороби, а також для відправи за померлих (наприклад, у повісті М. Гоголя «Вій» Хома Брут читав Псалтир над панночкою). Також за сакральною книгою ворожили – традицію цього звичаю зафіксовано в часи Київської Русі (списки так званого Гадального Псалтиря).]. У давньоруській літературі знаходимо зразки віршованих молитов псалмового типу у Феодосія Печерського, Серапіона, К. Транквіліона-Ставровецького, К. Туровського, Д. Туптала, С. Ясинського. У їхніх творах присутнє звернення до біблійних джерел: цитування, ремінісценції біблійних мотивів, образів, форм висловлювання.

Найдавніші цілісні рукописи Книги Псалмів в Україні датовані кін. XIV–поч. XV століть: «Псалтир Київський» (1397), «Псалтир Мукачівський» (поч. XV ст.). «Псалтир» (1491) поряд із «Часословцем» та «Осьмогласником» наявний серед перших українських стародруків Швайпольда Фюля. Інші переклади поетичної старозаповітної книги містяться у Геннадіївській Біблії (1499), Острозькій Біблії (1581); значно пізніші – у версіях О. Бачинського, М. Кобрини, П. Куліша, О. Навроцького, проф. І. Огієнка, о. І. Хоменка та інших. Спільною ознакою згаданих перекладів Псалтиря є збереження його стилістичних особливостей, художньо-образного ладу. Із переходом сакральної поезії від богослужбової, церковної лірики до широкого вжитку біблійні псалми органічно вписалися у слов'янський літературний простір. Відтак окреслилося два шляхи розвитку жанру – у руслі церковно-теологічному та власне літературно-мистецькому.

У літературному контексті зразки старозаповітної Книги Псалмів піддавалися чисельним обробкам письменниками, які по-різному співвідносили традицію та новаторство у своїх варіантах біблійних поетичних творів. Так, псалмові мотиви актуалізувалися у творчості В. Александрова, Б.-І. Антонича, П. Гулака-Артемовського, П. Карманського, Ліни Костенко, П. Куліша, Лесі Українки, М. Максимовича, Є. Маланюка, В. Мови-Лиманського, Д. Павличка, С. Полоцького, С. Руданського, Г. Сковороди, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Шашкевича, Т. Шевченка, Я. Щоголіва та інших. На зламі ХХ–ХХІ ст. з'явилися фундаментальні за значенням переспіви усіх 150 текстів, здійснені М. Карпенком і Тетяною Яковенко. Примітно, що автори повернулися до першоджерела української духовності – Святого Письма, і в поетичній формі, зберігаючи стилеві та змістові особливості сакральної Книги, подали її власне сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д. Біблія як форманта філологічної культури / Семен Дмитрович Абрамович. – К. : КНТЕУ ; Чернівці : Рута, 2002. – 230 с.
2. Августин. Сокращенная Псалтирь Святого Августина [Електронний ресурс] / Августин. – Режим доступу до праці : <http://katolichestvo.by.ru/html/orations/differ/diff33.html>.
3. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы / Сергей Аверинцев. – М. : Coda, 1997. – 342 с.
4. Головащенко С. І. Біблієзнавство: Вступний курс / Сергій Іванович Головащенко : [навч. посібник]. – К. : Либідь, 2001. – 496 с.
5. Даниленко І. Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція : [монографія] / Ірина Даниленко. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 304 с.
6. Жулинская А. С. Жанровое пространство религиозных текстов / А. С. Жулинская // Ученые записки ТНУ им. В. И. Вернадского : серия : филология. – 2005. – Т. 18 (57). – № 2. – С. 198–203.
7. Карцовник В. Г. *Hymnologica I*: тропы входных антифонов в истории западноевропейского средневекового хора / В. Г. Карцовник // Музыкальная культура Средневековья. Теория. Практика. Традиция : [сб. науч. тр. / отв. ред. и сост. В. Г. Карцовник]. – Л. : ЛГИТМиК, 1988. – С. 24–50.
8. Кунцлер М. Літургія Церкви / Міхаель Кунцлер ; [пер. з нім. монахині Софії]. – Львів : Свічадо, 2001. – 616 с. – (АМАТЕКА).
9. Спасский А. А. Историческая судьба сочинений Аполлинария Лаодикийского, с кратким предварительным очерком его жизни / Анатолий Алексеевич Спасский. – СПб. : Издательство Олега Абышко, 2005. – 560 с. – (Серия «Библиотека христианской мысли. Исследования»).
10. Степанцов С. А. Псалом СXXX в экзегезе Августина : материалы к истории экзегезы / Сергей Александрович Степанцов. – М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2004. – 109 с.
11. Флоровский Г. В. Восточные отцы Церкви [Електронний ресурс] // Г. В. Флоровский. Режим доступу до кн. : <http://www.magister.msk.ru/library/bible/history/florov01.htm>
12. Kaplis-Hohwald L. Translation of the Biblical Psalms in Golden Age Spain / Laurie Kaplis-Hohwald. – Lewiston, N. Y. : Edwin Mellen Pr., 2003. – 152 p. – (Spanish Studies, V. 21.).

13. Konrad K. P. *Psalmen vom Expressionismus bis zur Gegenwart* / Kurz Paul Konrad. – Freiburg–Basel–Wien : Verlag Herder, 1978. – 325 s.

14. Werner E. *Psalm I. (Antiquity and Early Christianity)* / E. Werner // *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* / [ed. by S. Sadie]. – London : MacMillan, 1980. – Vol. 15. – 1980. – P. 320–322.

15. Wieder L. *The Poets' Book of Psalms: The Complete Psalter as Rendered by Twenty-Five Poets from the Sixteenth to the Twentieth Centuries* / Laurance Wieder : Oxford University Press, 1999. – 336 p.

SUMMARY

The article deals with the revealing of the problem of the biblical psalm genre entrance into the European literary space and its transformation in different cultural and historical conditions. The specificity of national interpretation of psalm lyric poetry in separate European literatures is outlined. The influence of biblical psalm discourse upon the Byzantine hymn-writing formation is retraced/

Key words: biblical psalm, literary psalm, genre, national literature, context, reception, adaptation.

ПРОБЛЕМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Павло ДАВИДОВ

© 2009

НАВЧАННЯ ЯК МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЦЕС: ФІЛОСОФІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА МЕДІЙНОЇ ОСВІТИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання навчання як мистецтва оволодіння знаннями. Досліджуються питання формування креативної особистості під час навчання у вузі. Розглядаються завдання і принципи дистанційної освіти, та його креативний характер. Аналізується роль медійної освіти, як процесу розвитку й саморозвитку особистості.

Ключові слова: освіта, інформація, інформаційне суспільство, інтернет, дистанційне навчання, креативність, медіаосвіта.

Актуальність дослідження. У добу глобалізації, як ніколи, стає зрозумілим, що освіта є не приватною справою, не результатом особистих уподобань, а соціальною технологією виробництва людини, її здібностей та вмінь. Тому в складних умовах входження України до європейського співтовариства суттєво зростає роль людини творчої та високоінтелектуальної як основи національного розвитку. Істотною рисою нової економіки є здобуття і використання нових знань. Сьогодні знання, та взагалі освіта, виступає у якості «товару». Як свідчить світова практика, інвестиції в людський капітал у економічно розвинених країнах забезпечує до 75% приросту національного багатства [4, 29].

Зараз у системі рушійних сил розвитку суспільства в цілому найважливішою стає ланка «інформація – інтелект – нація – інноваційне суспільство» [8]. Тобто, в таких умовах найважливішим у формуванні висококваліфікованого кадрового потенціалу стає якраз інтелектуальна складова.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сьогодні відбувається вироблення й утвердження нової системи цінностей у контексті загальної модернізації системи освіти, що призводить до потреби органічного поєднання в загальноосвітньому процесі національного та загальнолюдського начал. Опрацювання парадигми нової ідеології вищої освіти та її формування на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку науки, культури, освіти і виховання.

Слід відзначити, що сьогоденні тенденції в педагогічній науці й практиці носять прагматичний характер, проте, ще практика радянської освіти показала необхідність звернення до особистого досвіду людини. Тому перед освітою постало завдання виховання креативної особистості, здатної до саморозвитку, самостійної професійної діяльності, до безперервної освіти, тобто спроможної повноцінно реалізувати себе на всіх етапах свого життя

Суспільству потрібні висококваліфіковані професійно компетентні, креативно мислячі, а отже, – здатні приймати правильні рішення, спеціалісти, і сприяти цьому може медіаосвіта, яка спонукає до пошуку нових організаційно-методичних засобів і технологій підвищення якості підготовки спеціалістів з урахуванням інтеграційних та трансформаційних процесів не тільки в освіті, а й у суспільстві.

Загальний стан дослідження проблеми. Науковий пошук шляхів розв'язання цієї проблеми стає невіддільним від теоретичних та прикладних досліджень в руслі тенденцій постіндустріального розвитку, економіки знань, які змінюють парадигму освіти. Так роль вищої освіти у XXI ст., місії сучасної університетської освіти розглядаються в працях теоретиків постіндустріального суспільства Д. Белла, М. Гайдеггера, П. Друкера, В. Іноземцева, М. Кастельса,